

Read Online

Nicholai Studies, Vol. III, No. 5 (2023): 89–112.

DOI: <https://doi.org/10.58199/nicholaistudies/ns.2023.3.5.89-112>

UDC: 271.222(497.11)-722.53:929 Тодоровић А.

Received: November 11th, 2022. Accepted: December 22nd, 2022.

Archpriest Aleksa Todorović (1899–1990), Disciple of Saint Bishop Nicholai Velimirovich

Budimir Kokotović

Library of the Serbian Patriarchate, Belgrade

✉ budimir.kokotovic87@gmail.com

Abstract: The purpose of this paper is to offer a brief overview of the life and activities of Archpriest Aleksa Todorović, a longtime associate of Bishop Nicholai Velimirovich.

As the administrator of the Diocese of Žiža, Bishop Nicholai transferred Fr Aleksa Todorović to Kraljevo in 1935. In the following years, Todorović was active in the God Worshipper movement [known also as God–Prayer movement, i.e. Godworshipping movement (in Serbian — богомољачки покрет / bogomoljački pokret)] led by Bishop Nicholai, and from then on their cooperation and closeness began, which would last until Velimirovich’s death.

In the God Worshipper movement, priest Todorović was the president of the main administration, and in addition to the general assemblies, he initiated and organized regular quarterly assemblies in the Diocese of Žiža. For the great effort in the pastoral activity, Fr. Aleksa was honored with the rank of archpriest by Bishop Nicholai.

As a collaborator in various fields, Archpriest Aleksa Todorović followed Bishop Nicholai and regarded him as a spiritual father. Between the wars, he helped the organization and work of God Worshipper communities in the Kingdom of Yugoslavia, and after World War II, he actively participated in the organization of the Serbian Orthodox Church in the diaspora — namely in West Germany. He was especially connected with Bishop Nicholai Velimirovich through the publishing house “Svečanik” from Munich.

Collaboration of Velimirovich and Todorović bore significant fruits. With joint commitment and effort, under the direct leadership of Rev. Todorović, “Svečanik” printed several works by Bishop Nicolai, as well as dozens of other titles. After the death of Bishop Nicolai Velimirovich, Todorović diligently continued the work on the editions of “Svečanik.”

Key words: Bishop Nicolai Velimirovich (1881–1956), Archpriest Aleksa Todorović (1899–1990), God Worshipper movement, “Svečanik” Library, Serbian Orthodox Church in Munich.

Прота Алекса Тодоровић (1899–1990), ученик Светог Владике Николаја Велимировића

Будимир Кокотовић

Библиотека Српске Патријаршије, Београд

✉ budimir.kokotovic87@gmail.com

Апстракт: Овај рад за циљ има да понуди кратки преглед живота и деловања проте Алексе Тодоровића, дугогодишњег сарадника Епископа Николаја Велимировића.

Као администратор Епархије жичке, Велимировић је 1935. године свештеника Алексу Тодоровића преместио за пароха у Краљеву. У наредним годинама, Тодоровић је био активан у покрету богомољаца, којим је руководио Владика Николај, и од тада почиње њихова сарадња и блискост која ће трајати све до Велимировићеве смрти.

У богомољачком покрету свештеник Тодоровић био је председник главне управе, а поред општих сабора, покретао је и организовао редовне тромесечне саборе у Епархији жичкој. За велики труд у пастирској делатности, Еп. Николај је о. Алексу одликовао протојерејским чином.

Као сарадник на различитим пољима, прота Алекса Тодоровић следио је Владика Николаја. Између ратова помагао је органи-

зацију и рад богомољачких заједница у Краљевини Југославији, а након Другог светског рата активно је учествовао у организацији Српске Православне Цркве у дијаспори — Немачкој. Са Владиком Николајем Велимировићем нарочито је био повезан преко издавачке куће „Свечаник“ из Минхена.

Сарадња Еп. Николаја и проте Алексе дала је значајне плодове. Заједничким залагањем и трудом, под непосредним руководством проте Тодоровића „Библиотека Свечаник“ штампала је неколико дела Епископа Николаја, као и на десетине других наслова. По упокојењу Вл. Николаја, прота Алекса Тодоровић наставио је рад на издањима „Свечаника“.

Кључне речи: Епископ Николај Велимировић (1881–1956), прота Алекса Тодоровић (1899–1990), Богомољачки покрет, Библиотека „Свечаник“, Српска Православна Црква у Минхену.

Увод

Међу ученицима Светог Николаја (Велимировића), Епископа охридског и жичког, посебно место заузима личност протојереја-ставрофора Алексе Тодоровића, чувара јединства Српске Православне Цркве у Западној Европи. Као сарадник на различитим пољима, прота Алекса следио је Владику Николаја, и до своје овоземаљске кончине остао је веран син свог духовног родитеља. Између два светска рата неуморно је помагао организацију и рад богомољачких заједница у Краљевини Југославији, а након Другог светског рата активно је учествовао у организацији Српске Православне Цркве у дијаспори — Немачкој.

1. Кратка биографија проте Алексе Тодоровића

Прота Алекса Тодоровић рођен је 3. априла 1899. године у селу Негришори, у Драгачеву, надомак Чачка, од родитеља Саве и Јелене. Крсна слава породице Тодоровић је Свети Великомученик Георгије — Ђурђиц (3/16. новем-

бар). Основну школу Тодоровић је завршио у родном месту, гимназију у Чачку, након чега се уписује у Богословију Светог Саве у Сремским Карловцима. За време школовања приметио га је јеромонах Јустин (Поповић), који му је предавао Свето Писмо, Догматику и Патрологију. Петоразредну Богословију завршио је 1924. године са одличним успехом, након чега је успешно положио испит зрелости у периоду од 23. маја до 7. јуна исте године.¹ Поред Тодоровића, Богословију су те године завршили и: Јефтимир Новаковић, Михајло Вукосављевић, Светозар Грујић, Душан Јонтуловић, Бранислав Петровић, Живојин Арсић, Алексеј Титов, Лазар Живадиновић, Станко Милановић, Петар Петровић, Угљеша Јелић, Александар Колесников, Василије Довганић, Ђорђе Поповић, Виктор Царевски, Михаило Поповић, Бранислав Павић и Војислав Илић.²

Након завршеног школовања и повратка у родни крај, Алекса Тодоровић исте године ступа у брак са Леном Протић, са којом је имао синове Миломира, Светомира и Часлава. Рукоположен је у чин ђакона 15. фебруара 1925. године, а следећег дана у чин презвитера — руком Епископа жичког Јефрема (Бојовића) у Чачку. Постављен је за пароха при Цркви Светог Ахилија у Ариљу.³ По личној молби премештен је са ариљске парохије у августу 1926. године, на парохију бресничку.⁴ О његовом пастирском раду у Бресници најбоље нам сведоче речи игумана Иринеја (Васиљевића), који са поносом говорио:

„За моје познавање црквеног појања, типика и молитвености заслужан је прота Алекса Тодоровић, под чијим

¹ „Испит Зрелости у Богословије Св. Саве“, *Гласник: службени лист Српске Православне Патријаршије*, год. V, бр. 11 (1924): 173.

² „Испит Зрелости у Богословији Св. Саве“, 173.

³ „Службени део“, *Прејлед: йолуслужбени орјан свешійенсїва Еїархије жичке*, год. VII, бр. 3 (1925): 34.

⁴ „Службени део“, *Прејлед: йолуслужбени орјан свешійенсїва Еїархије жичке*, год. VIII, бр. 7 и 8 (1926): 178.

руководством сам се васпитавао и који ми је дао смернице за живот.“⁵

Одлуком Епископа жичког Јефрема, ЕБр. 164/29, једно време прота Тодоровић опслуживао је парохију у Мрчајевцима, заједно са свештеником Ђурђем Јовановићем.⁶ Такође је обављао и дужност Архијерејског намесника драгачевског и пароха прве гучке парохије.

Након смрти Епископа Јефрема, 3. јуна 1933. године, до избора новог архијереја, управу Епархије жичке примио је Патријарх српски Варнава (Росић), а административне послове обављао је Епископ сремски др Тихон (Радовановић), викар Патријарха српског. Наредне године, за епархијског администратора Свети Архијерејски Синод поставио је Епископа охридско-битолског др Николаја (Велимировића). Доласком Владике Николаја, свештеник Алекса Тодоровић почиње активно да сарађује у часопису *Прејлед*, полуслужбеном органу свештеничког удружења Епархије жичке, који је излазио у Краљеву.

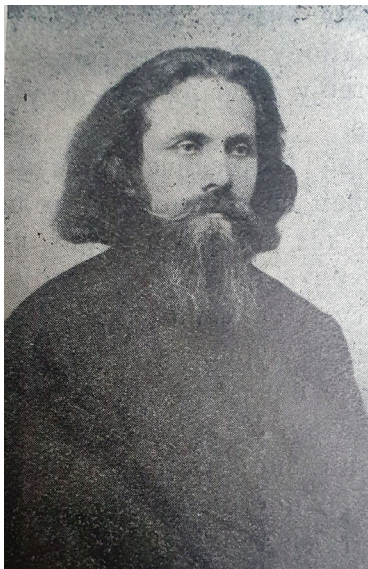

Fig. 1. Archpriest Aleksa Todorović
(Family album of the Cilerdžić family) |

Сл. 1. Прота Алекса Тодоровић
(Албум породице Ђилерџић)

⁵ Види: Синђел Јован Младеновић, „† Игуман Иринеј Васиљевић из манастира Свете Тројице у Овчару“, *Православље: новине Српске Патријаршије*, год. XIX, бр. 431 (1985): 15.

⁶ „Службени део“, *Прејлед: полуслужбени орган свештеништва Епархије жичке*, год. XI, бр. 6 (1929): 138.

Еп. Николај, као администратор Епархије жичке, одлуком Е.Бр. 1151 од 23. јула (5. августа) 1935. године, свештеника Алексу Тодоровића, по личној молби, преместио је за сталног пароха упражњене четврте парохије у Краљеву.⁷ Убрзо је Тодоровић постављен за Архијерејског намесника жичког.⁸ Од 1936. године Еп. Николај именовано је Тодоровића за сталног члана Испитне комисије за сталне свештенике, за предмете: Литургија, Црквено певање и Црквено право.

У наредним годинама прота Алекса био је врло активан у покрету богомољаца, којим је руководио Владика Николај, и од тада почиње њихова сарадња и блискост која ће трајати све до Велимировићеве смрти. У богомољачком покрету свештеник Тодоровић био је председник главне управе, а поред општих сабора, покретао је и организовао редовне тромесечне саборе у Епархији жичкој. За велики труд у пастирској делатности, Епископ жички Николај одликовао је о. Алексу правом ношења црвеног појаса и протојерејским чином.⁹

2. Прота Алекса за време и после Другог светског рата

За време Другог светског рата, прота Алекса био је главни свештеник Српског добровољачког корпуса у Србији, да би се са њима повукао 1944. године у Истру. Тамо је, скупа са осталим припадницима корпуса, у мају 1945. године био заробљен од Енглеза и потом смештен у логор Еболи код Салерна у Италији. У априлу 1947. године заробљеници из логора

⁷ „Жичка епархија“, *Гласник: службени орјан Српске Православне Пајријаришије*, год. XVI, бр. 26–27 (1935): 475.

⁸ „Службени део“, *Прејлед: йолуслужбени орјан свешћенствва Ејархије жичке*, год. XVII, бр. 11–12 (1935): 298.

⁹ Владимир Коњикушић, ур., *Педесет йодина Српске йравославне црквене оишћине у Минхену 1946–1996 = Fünfzig Jahre der Serbisch-Orthodoxen Kirchengemeinde in München 1946–1996: [сйоменица]* (Минхен: Српска православна црквена општина / München: Serbisch-Orthodoxe Kirchengemeinde, 1997), 21–22.

Еболи депортовани су у немачки логор Мунстерлагер (Munsterlager — крај града Мунстера (Munster) у немачкој савезној држави Доња Саксонија). У логору је спроведено испитивање заробљеника, како би била донета одлука ко од њих може да добије статус расељеног лица, а ко би као квислинг био враћен у Југославију. Због опште светске ситуације и заоштравања односа између бивших савезника, Енглези су одустали од екстрадиције, те је прота Тодоровић остао у Немачкој.¹⁰

Fig. 2. Archpriest Aleksa with seminarians — refugees (Family album of the Cilerdžić family) | Сл. 1. Прота Алекса са свршеним богословима — избеглицима (Породични албум породице Ћилерџић)

Још током сужањства у логору Еболи, прота се сусрео са одређеним богословима, студентима теологије и свештеницима, који су након рата такође били спроведени у логор. У том српском избегличком логору многи богослови наставили су своје школовање, а међу њима би требало

¹⁰ Коњикушић, *Педесет година Српске православне црквене ојштинe у Минхену 1946–1996*, 22

споменути једног питомца Владике Николаја из Епархије жичке, Добривоја Ђилерџића, ученика Призренске богословије.¹¹ Сви они у проти Тодоровићу видели су велику утеху и наду — продужену руку Епископа жичког Николаја. Богослови који су своје школовање наставили у Еболију, у богословији која је тамо привремено радила током 1946. године, и касније на другим местима, били су у контакту са Еп. Николајем, који је неколицину ових богослова и свештеника посаветовао да не иду у прекоокеанске земље, и дао им благослов да остану у Европи.¹²

Благословом Владике Николаја, прота Алекса Тодоровић остао је у Немачкој, а након изласка из логора боравио је Деселу код Варбурга, Лингерну код Емоса и Остеродеу – Харц, одакле је 29. јула 1950. године кренуо на своју нову дужност — дужност пароха у Минхену.¹³

3. Прота Алекса као парохијски свештеник у Минхену

Верски живот Срба у Минхену почео је у концентрационим, официрским, радним или матичним логорима за време Другог светског рата, док први почеци парохијског организовања датирају од 1945. године. Године 1946, тачније 24. априла те године основана је „Српска православна заједница за Немачку“ која је призната и прихваћена као део Епархије америчко-канадске. Исте године је призната и од стране Баварског Министарства за образовање и веру, 12. јуна 1946. године. Српска Православна Црквена Општина Мин-

¹¹ За Ђилерџића је Владика Николај издејствовао и стипендију за наставак школовања на Универзитету у Минстеру — уп. Добривоје Ђилерџић, *Речи и беседе: о стогодишњици рођења његовог оца саврофора Добривоја Ђилерџића (4. април 1920 — 4. април 2020. године)*, 2. издање (Врњци: Интерклима-графика — Диселдорф: Епархија диселдорфска и немачка, 2020), 16.

¹² Уп. Ђилерџић, *Речи и беседе*, 16.

¹³ Коњикушић, *Педесет година Српске православне црквене општине у Минхену 1946–1996*, 22.

хен (прво седиште Mauerkircherstr. 8 München) основана је 1947. године, као наследница „Српске православне заједнице за Немачку“. Црквена Општина мења своје седиште и за богослужења користи капелу у Luitpold Kaserne, Schwere Reiter Str. 4 München 1948. године.¹⁴ Први свештеник и организатор минхенске парохије у периоду од њеног оснивања 1946. године до априла 1950. године био је протојереј Сергије Селивановски.

Одласком проте Сергија у Сједињене Америчке Државе, у априлу 1950. године, на предлог Управног одбора Црквене општине минхенске, Епископ Дионисије (Миливојевић) одобрио је да за свештеника у Минхену буде постављен прота Алекса Тодоровић, који се тада налазио у енглеској зони у Лингену. Прота Тодоровић због кашњења потврде архијерејског намесника проте М. Јовановића, није одмах дошао у Минхен, те је Управни одбор био приморан да се обрати с молбом руском митрополиту у Немачкој, да привремену дужност пароха за Србе у Минхену повери руском свештенику Сергију Липском из руске парохије у Мурану, који је пре рата службовао у Краље-

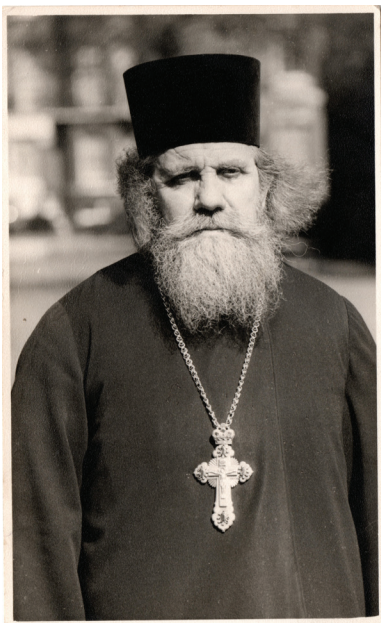

Fig. 3. Archpriest Aleksa in Germany (Family album of the Cilerdžić family) |
Сл. 3. Прота Алекса у Немачкој (Албум породице Ћилерџић)

¹⁴ Српска Православна Црква Минхен, „Хронологија Црквене Општине“, <https://spcmuenchen.de/crkvena-opstina/> (посећено 1. новембра 2022. г.).

вини Југославији. Молба је позитивно решена и од 11. маја 1950. године у Минхену за потребе Срба долази повремено свештеник Сергије Липски.¹⁵

Парохијске дужности на парохији у Минхену прота Алекса Тодоровић преузима 30. јула 1950. године. Захваљујући С. Маравићу, представнику српских организација у Сједињеним Америчким Државама у Немачкој, Светски савез цркава почео је да даје финансијску помоћ за издржавање српског свештеника у Минхену.

У новембру 1950. године Капела Светог Николаја у Луитполд-касарни морала је бити исељена, а њен црквени мобилијар привремено је премештен у просторије Светог Архијерејског Синода Руске Заграничне Цркве. У том периоду Руски Синод исељавао се у Сједињене Америчке Државе, тако да су 11. новембра 1950. године зграда и Капела Светог кнеза Владимира у улици Donaustr. 5 предате на коришћење Српској Православној Цркви. Следећег месеца одржана је ванредна седница Савета Црквене општине минхенске, на којој је извршен избор новог Представништва.

Прву службу у Капели Светог кнеза Владимира у Минхену прота Тодоровић служио је на Туциндан 5. јануара 1951. године. Од тада је прота обављао свакодневна богослужења за потребе Срба у Минхену и околини. Свакако је важно споменути и сусрет проте Алексе са протом Храниславом Ђорићем, потоњим Патријархом српским Германом, почетком 1951. године, када се Ђорић упознао са животом црквене заједнице и обавестио Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве о приликама наших исељеника у Немачкој.¹⁶

Прота Тодоровић је од првих месеци службовања на минхенској парохији водио бригу о емигрантима из тада-

¹⁵ „Летопис Црквене општине у Минхену“, у Коњикушић, *Пегесей година Српске православне црквене општине у Минхену 1946–1996*, 233.

¹⁶ Те године крајем октобра тадашњи Епископ моравички Герман (прота Хранислав Ђорић) у име Светог Архијерејског Синода посетио је и Епископа жичког др Николаја (Велимировића) у Сједињеним Америчким Државама.

шње комунистичке Југославије, о чему сведочи и црквени летопис у којем се наводи следеће:

„Пролеће 1951: У логору Валка крај Нирнберга Срби су у заједници са другим православним становницима логора у пролеће 1951. године оспособили просторије једне бараке за цркву. И ако је постојао стални руски свештеник, у Валку је повремено долазио из Минхена и обављао службе и прота Тодоровић. Валка је у то време постао централни сабирни логор за неке избеглице из земаља Источне Европе, кроз који су пролазили и сви Срби који су у међувремену побегли из Југославије. Касније ће ову улогу преузети Цирндорф, исто код Нирнберга.“¹⁷

Тако су прогнани верници у проти Алекси нашли доброг пастира, који им је несебично помагао у туђини. О бризи прота минхенског о српским исељеницима, летописац наводи и следеће:

„Осим у Минхену, прота Алекса Тодоровић обилази и служи службе:

— у логорима у Инголштату, Ландсхуту и Влаки код Нирнберга (од лета 1955. и у Цирндорфу код Нирнберга);

— у Карлсфелду крај Минхена, Регенсбургу, Штарнбергу, Розенхајму, Бад Ајблингу, Бад Рајхенхалу, Туцингу и Мурнау, а од 1955. и у Амбергу;

— у санаторијуму у Гаутингу код Планега и старачком дому у Дорнштату код Улма;

— у затворима у Минхену, Штраубингу и Каискаму.

¹⁷ „Летопис Црквене општине у Минхену“, у Коњикушић, *Пегесети година Српске православне црквене општине у Минхену 1946–1996*, 235.

—Тамо где није било наших капела служба је обављана у различитим просторијама, чак и у биоскопској сали. У неким местима, као нпр. у Розенхајму, Амбергу и Ландсхуту служено је у црквама Руса или Украјинаца. У неким од горе поменутих местима била су гробљима и гробовима Срба, из времена рата, као и након рата, које је прота Алекса Тодоровић обилазио и опојао.¹⁸

Нажалост, Баварско Министарство за образовање и веру као власник зграде у улици Donaust. 5 дало је отказ 19. јула 1952. године, тако да је прота Тодоровић успео да капелу и црквене канцеларије премести на другу локацију у Минхену, на адресу Infanteriestr. 12. Дана 10. августа исте године освећене су нове просторије Црквене општине и парохије минхенске, као и нова капела посвећена Светом кнезу Владимиру.

Одлуком Светог Архијерејског Синода 11. септембра 1952. године, директна надлежност над српским верницима у Западној Европи, као и у Аустралији, Африци и Јужној Америци, поверена је Патријарху српском Викентију (Проданову), чиме је престала надлежност Епархије америчко-канадске и њеног Епископа Дионисија (Миливојевића) над српским црквеним организацијама у Немачкој.

4. Сарадња проте Алексе и Еп. Николаја — „Свечаник“

Крајем 1952. године, уз велике напоре проте Тодоровића и Владике Николаја, изашао је *Свечаник — календар за 1952. годину са верском чишћанком*. То је била прва књига у едисији која ће носити име „Библиотека Свечаник“ и која ће у наредном периоду представљати један од најзначајнијих подухвата у целокупном српском верском исељеничком

¹⁸ „Летопис Црквене општине у Минхену“, у Коњикушић, *Пегесеті іодина Срјске православне црквене ойшћине у Минхену 1946–1996*, 235–236.

издаваштву. Свакако, у овом подухвату прота који је имао предратно искуство у издавачкој делатности, уз велику подршку Владике Николаја успевао је да у одређеној мери задовољи верске потребе нашег народа у Немачкој и у другим земљама Европе и Америке.¹⁹

Сарадња Еп. Николаја и проте Алексе дала је још плодова. Заједничким залагањем и трудом, под непосредним руководством проте Тодоровића „Библиотека Свечаник“ штампала је неколико дела Епископа Николаја Велимировића, која су била тешко доступна у тадашњој Југославији:

- *Жейџве Госџодње: од ѝочейка до нашеѝ времена и до краја*, преведене и на руски језик, 1952;
- *Касијана: наука о хришићанском ѝојимању љубави*, 1952;
- *Песме молийџвене Монаха Тадије*, 1952;
- *Диван: наука о чудесима*, 1953;
- *Жейџве Госџодње*, друго допуњено издање, 1953;
- *Псалѝир: ѝравилно нумерисан и ѝодегљен на каѝиизме за народну уѝоѝребу*, приредио Епископ Николај, 1955;
- *Једини Човекољубац: живоѝ Госџода Исуса Христѝа*, 1958;
- *Први Божији Закон и Рајска Пирамида*, 1959.

Поред књига Владике Николаја, у оквиру делатности ове издавачке куће штампана су и дела архимандрита др Јустина (Поповића), др Ђоке Слијепчевића, др Димитрија Најдановића, др Лазе М. Костића и других аутора.²⁰

¹⁹ У периоду од 1947. до 1948. г., чланови Управног одбора Српске Православне Црквене Општине Минхен издају часопис *Живоѝ и дело* који је излазио две године и имао четири броја. О овом часопису, уп. Немања Андријашевић, „Периодика и издаваштво Српске Православне Цркве у Минхену од 1945. до 1980. године (I)“, *Књижевна иѝторија: часопис за науку о књижевности*, година 54, бр. 176 (2022): 339–360: 342–346, <https://doi.org/10.18485/kis.2022.54.176.17>.

²⁰ Уп. Зоран Андрић, „‘Свечаник’ или каријатиде српске духовности у дијаспори“, у Коњикушић, *Педесетѝ ѝодина Срѝске ѝравославне црквене оѝиѝине у Минхену 1946–1996*, 86. Уп. такође и Андријашевић, „Периодика и издаваштво Српске Православне Цркве у Минхену од 1945. до 1980. године (I)“, 346 и даље.

Fig. 4. Archpriest Aleksa and Bishop Nicholai at the consecration of the Church of Saint Sava in London, June 28, 1952 | Сл. 4. Прота Алекса и Епископ Николај на освећењу Цркве Светог Саве у Лондону, 28. јуна 1952. г. (извор: [Еп. Лаврентије Трифуновић, ур.], *Споменница Зайагноевројске еџархије: 1969–1984*. [Б. м. : б. и., 1984], 74)

Први пут после завршетка рата, а заправо последњи пут у овоземаљском животу су се прота Алекса и Епископ Ни-

колај Велимировић срели у Великој Британији, на освећењу Цркве Светог Саве у Лондону о Видовдану 1952. године.

Велику част имао је прота Тодоровић 1954. године — да 28. маја у Минхену дочека краља Петра II Карађорђевића и да га беседом поздраве након богослужења у храму.²¹ Такође, и да угости руског Архиепископа Александра, који је богослужио у минхенском Храму Светог кнеза Владимира 8. августа исте године.

Епископ жички др Николај (Велимировић) упокојио се 5/18. марта 1956. године у Богословији Светог Тихона у Саут Канану, у Пенсилванији.²² Вест о смрти свог духовног родитеља проту Алексу Тодоровићу упутила је у далеку Америку, где се након опела опростио са вољеним Владиком. У наставку доносимо извод из беседе проте Алексе, изговорене овом приликом:

„Владико свети, родитељу премили!

Ево твога проте Алексе! Дошао је из Европе да још једаред испроси благослов твој, докле није затворен ковчег у коме ћеш почивати донде док наш Господ Бог буде хтео, да целивам свету десницу твоју, Преосвећени и Свети владико, десницу најчуднију у српском народу. Писали су Срби, али нико није писао као ти, Свети владико. Писали су често људи да хуле на Бога писањем и да грде један другог, а ти, Свети владико, писао си само да прославиш име Божје и да научиш Србе како се Бог слави.

Све што си написао светло је и свето, Свети владико. Много си говорио, Златоусте наш! Чекамо ми око тебе овде да нам проговориш још коју реч, ми који смо те слушали толико деценија, ишли, прелазили много десетина и стотина киломе-

²¹ Краљ Петра II Карађорђевића посетио је Минхен и Храм Светог кнеза Владимира и 19. јула 1957. године.

²² Епископ шумадијски Сава Вуковић, *Српски јерарси: од деветиој до двадесеттој века* (Београд: Евро — Подгорица: Унирекс — Крагујевац: Каленић, 1996), 377.

тара да чујемо беседу твоју, да чујемо реч твоју, да чујемо поуку твоју. Каква лепота, какво богатство само у томе! Само си свете речи говорио. [...]

Ја сам малочас рекао да би стотине хиљада Срба желело данас да буде овде, да се поклоне теби, Свети владико, да целива твоју свету десницу, да погледа твоје свето лице, да наслони главу на твоје груди у којима је седамдесет и пет година куцало најчудније срце српско. Ти, Свети владико, ниси имао мржње у срцу ни за кога. Колико си ти пута наређивао нама, твојим свештеницима, да се молимо Богу не само за свој народ непрестано, него и за остале народе. Сећамо се, било је то у Жичи, када си одређивао уз Часни пост: првог дана поста ћемо да чинимо молитве и да постимо за свој народ, па за тај народ, па редом за европске народе и ваневропске народе. За сваки народ ти си се молио. Ти си имао места у своме срцу за све људе, зато што си се тако учио од свога најдивнијег учитеља, Господа Исуса Христа.

Данас би, кажем, желели многи да дођу и да се теби овде поклоне. Али, ето, не могу. Ја сам један по твојим молитвама и по твојем благослову успео да дођем са европског гла да видим твоје свето и светло лице, да целивам твоју свету десницу, да те отпратим заједно са осталом браћом Србима који данас живе на овом континенту, да те отпратим до твога, верујем, привременог гроба. [...]

Плаче и јадикује данас богословска омладина и у Призрену, и у Раковици, и у Београду. Сви су разбировали: шта ради наш Ђедо, када ће нам доћи Ђедо, шта нам пише Ђедо, какве је нове књиге припремио. Тако разбира твоја омладина богословска, драги и Свети владико.

Сви, дакле, данас знају, сви су послове оставили, па данас плачу и јадикују, жале и кажу: Боже, што се овако догодило! Да, да, драги и Свети владико, ти одавно мени пишеш: моли се Богу да одложи неизбежно. И Господ је до пре неколико да-

на одлагао неизбeжно. Ти си боловао, али си се са болесничке постеље подизао крепак, и силан, и снажан, и речју и делом и телом. Да, плачу сви тамо у Србији, сви они који очекују спасење, који очекују да сине опет слобода у отаџбини нашој. [...]

Плачу данас монаси и монахиње по многим манастирима српским и уздижу молитве престолу Свевишњег за тебе, Свети владико. Хтели би колико било да се теби одуже за неизмерна добротинства која си чинио њима. Данас би биле такорећи глуве и неме многе наше светиње, владико Свети, да тебе није било. Данас само у твојој епархији Жичкој има стотине монахиња које су из Богомољачког покрета. Да, Богомољачки покрет, то је твој живот био, Владико, то је дело твоје било. Када се после Првога бурнога светског рата почеле будити душе људске и тражити хране и пића небеснога, почеле су лутати тамо и овамо, и били би Срби заробљени од многих и разних секташа и кривовераца, са разних страна света, да тебе није било да упутиш, да каналишеш, да одредиш, да сабереш, да испуниш снагом и ревношћу. Да, данас плачу горко твоји богомољци широм отаџбине наше, који су са неизмерном чежњом и жељом очекивали да им се опет вратиш, да дођеш, да се сакупе на оне дивне богомољачке саборе код Студенице, код Жиче, код осталих манастира, како си ти већ био уобичајио да се држе годишњи богомољачки сабори. Плакаће они данас! И плачемо ми сви данас. [...]

Ти си се трудио да што више урадиш, јер си осећао да се измичу дани овога живота. Ја морам сада овде само то да кажем: трудићу се, Свети владико, да се твоје мезимче, да се твоје миљенче, да се твој „Свечаник“ одржи, да продужи да ради оно како си ти одредио како си ти желео. Неће моћи онако као кад си ти био, као кад је твоја десница била и могла да пише свакодневно и дан и ноћ, али ћемо се трудити да се испуни аманет твој. И ниси оставио само један аманет, ти си оставио безброј аманета, а сви се сливају у један. Сливају се сви у један: то је порука свима нама, свим Србима, да се Срби сложе, обоже и умноже. То је твој најсветији завет и најсветији аманет нама Србима. При-

мамо, Свети владико! Верујем и да прима Српство овде. Примило је то и Српство онамо на отаџбинском тлу. Трудићемо се, дакле, да се сложимо, јер знамо ако се не сложимо да ће остати клетва твоја на нас, родитељу драги. Трудићемо се да се заиста обожимо, да будемо Божји народ, јер си се ти седамдесет година трудио само у томе правцу да обожаш твој народ српски. И трудићемо се да се народ умножи. Говорићемо ми, српски свештеници, српским кћерима, даваћемо савете које си ти оставио, каква је њихова дужност и шта морају радити да би се Српство умножило, јер смо заиста много страдали.

Ето, драги и Свети владико, неколико речи промуцах и ја овде пред твојим светим телом. Благослови ме и сада, јер се ја враћам у Европу. Моли се, Свети владико Свевршњем да ми дода снаге да могу испунити што си ми у задатак оставио. Моли се и за остале. Ја те молим иако знам да ти то већ чиниш. [...] Слава ти и хвала!²³

5. Рад проте Алексе по упокојењу Епископа Николаја

Нарочиту љубав и пажњу према деци и омладини прота Алекса неговао је још као млади парохијски свештеник у Епархији жичкој, а то је наставио и касније, на парохијама у Немачкој, служећи Богу и свом роду. Инсистирао је на верском васпитању младих нараштаја, те је између осталог и његовим прегалаштвом 6. октобра 1958. године при мин-

²³ Ова беседа објављена је као посмртно слово протојереја-ставрофора Алексе Тодоровића, изговорено на сахрани Светог Владике у манастиру Светог Саве у Либертивилу у Америци, под насловом „Сијаћеш нам ти у тами данашњице“, 2006. године (у часопису *Двери српске: часопис за националну културу и друштво* година VII, број 32 (4/2006: „Зашто је оклеветан Свети Николај Српски) (Оци 2006)), а касније прештампана у: *Мирољуб Роглић и Слободан Обрадовић, прир., О, њроклетие српске њр-сїенлије и њуїрилићи. Конкордаїї са Ваїїканома и Крваве лиїїїје 1937. їодїне, Библиотека Сведочења, књ. 1 (Горњи Милановац: Ик Лио, 2014), 133–142.*

хенској парохији основана допунска настава — недељна школа са наставом веронауке. Наредне школске 1959/1960. године у недељној школи поред веронауке учио се српски језик, национална историја и певање. Свакако, ова школа постала је важан део црквене заједнице у Минхену.²⁴ У заједници са немачким добровољним организацијама, прота Тодоровић је преко Црквене општине организовао одмор за више десетина деце парохијана у Schloss Schwanberg-у.

Нажалост, неслога у српској емиграцији била је врло присутна шездесетих година двадесетог века. Бивши генерал Радован Поповић и активни члан српске црквене заједнице у Минхену организовао је и успео да региструје посебно удружење под називом „Српска православна црквена општина у Минхену“ (јуна 1962. г.), које је имало за циљ да преузме цркву и одстрани проту Алексу Тодоровића из Минхена. Убрзо је ово удружење пришло расколничком Епископу Дионисију (Миливојевићу), који је послао и свог свештеника у Минхен.

Овај раскол, који је био само део раскола насталог у то доба међу српским верницима у Америци и Западној Европи, тешко је погодило српску верску заједницу у Минхену, делећи је на два табора. Наредних година, прота Тодоровић морао је да утроши силно време и снагу, не само због судских процеса око права на цркву пред немачким судовима, већ и ради консолидације расколом пољуљане српске православне заједнице у Минхену. Патријарх српски Герман (Ђорић) потврдио је 10. септембра 1962. године листу проте Тодоровића за формирање новог Управног одбора Српске Православне Црквене Општине у Минхену. Одбор у том саставу деловао је од 24. септембра 1962. године до децембра 1968. године, на челу са протом Тодоровићем.²⁵

²⁴ Организовање допунске — недељне школе за децу, преузело је од школске 1961/1962. године „Удружење избеглица из Југославије у СР Немачкој“, Обласни одбор за Баварску, који је имао своје просторије у црквеној згради у Infanteriestr. 12.

²⁵ „Летопис Црквене општине у Минхену“, у Коњикушић, *Педесет година Српске православне црквене општине у Минхену 1946–1996*, 237.

Делегација Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве, предвођена викарним Епископом моравичким др Савом (Вуковићем) на свом путовању по Западној Европи, посетила је 6. новембра 1963. године Минхен и проту Алексу Тодоровића. Циљ ове посете био је проучавање и консолидовање стања у српским православним црквеним општинама након раскола.

За време свог службовања у Минхену, прота Алекса је помагао манастир Хиландар на Светој Гори. Тако се из једног сачуваног писма види се да је протином заслугом отишло и замонашило се у манастиру Хиландару четворица његових духовних синова: Бранко Витковић (монах Григорије), Бранислав Јовановић (монах Арсеније), Крста Андрић (монах Симеон) и Милан Мишулић (монах Митрофан).

У периоду од 10. јуна 1965. године до 22. маја 1967. године, одлуком Патријарха Германа, прота Алекса Тодоровић обављао је дужност Архијерејског намесника за Немачку.

Премда далеко од отаџбине, прота Тодоровић није заборавао свој народ у ондашњој Југославији. Међу многим добротинствима за матицу, споменућемо да је сакупио финансијску помоћ за пострадале од земљотреса у Бањој Луци 1968. године, коју је упутио Епископу бањалучком др Андреју (Фрушићу), као и помоћ за градњу храма у Босанској Градишци, 1972. године. Такође, прота је често у Минхену угошћавао и многе посленике српског црквеног и културног живота из тадашње Југославије: примера ради, угостио је групу студената Богословског факултета предвођеним деканом др Благотом Гардашевићем у пролеће 1972. године, као и Прво београдско певачко друштво које је у Минхену одржало и свој концерт, 3. јула 1974. године.

На ванредном заседању Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве у Београду, 12. марта 1969. године, основана је Западноевропска и аустралијска епархија са седиштем у Лондону. За првог епископа изабран је тадашњи викарни Епископ моравички Лаврентије (Три-

фуновић), који је устоличен у Лондону 30. марта.²⁶ Исте године, Епископ Лаврентије први пут посетио је Минхен, 27. јула, и том приликом уз саслужење проте Алексе служио архијерејску Литургију.

Након скоро три деценије проведене у Минхену, одлуком Епископа Лаврентија од 19. јула 1979. године, у осамдесетој години живота протојереј-ставрофор Алекса Тодоровић разрешен је дужности активног пароха и упућен у заслужну пензију.

Прота Алекса мирно се упокојио у Господу пред поноћ 6. маја 1991. године у 91. години живота. О последњим данима проте Алексе Тодоровића, чувени историчар др Ђоко Слијепчевић записао је:

„Све до краја свог земаљског живота протојереј Алекса Тодоровић је ревновао и богослужио. Позлило му је ноћу између између Велике суботе и Васкрса. И ове часне посте провео је у посту и молитви, ревносно и строго на свој познати начин: без ублажавања и пропуста. И то је повећало слабост коју доносе дубоке године: динамику његове духовне снаге није пратила његова физичка моћ. На Васкрс је пренет у болницу. И поред усрдног залагања лекара није му било помоћи. Упокојио се на Ђурђевдан...“²⁷

Последња протина жеља била је да његови посмртни остаци почивају у отаџбини. С обзиром на то да је био емигрант, то је била врло смела жеља, коју није било лако остварити. Са доста напора и тешкоћа последња жеља му је испуњена. Од Српске православне црквене општине у Минхену и од своје сабраће, парохијана и поштовалаца испраћен је са ве-

²⁶ Епископ Сава (Вуковић), „Епархије и епископи 1920–1970“, у *Српска Православна Црква 1920–1970: стоеница о 50-годишњици васпостављања Српске Патријаршије*, ур. Митрополит дабро-босански Владислав и др. (Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, 1971), 517.

²⁷ др Ђоко Слијепчевић, „Алекса Тодоровић, протојереј“, у *Коњикушић, Педесет година Српске православне црквене ојшине у Минхену 1946–1996*, 23.

ликом пажњом и поштовањем. Из Минхена га је молитвом испратио грчки епископ уз саслужење десет свештеника.

У Капели Светог оца Николаја на Новом Гробљу, троица архијереја Српске Православне Цркве уз саслужење тридесет седам свештеника и једанаест ђакона служили су опело над одром проте Алексе, који је сахрањен на руској парцели Новог гробља у Београду.

Прота Алекса Тодоровић није дочекао да мошти његовог духовног оца — Светог Владике Николаја (Велимировића) буду пренете из Америке у родну Србију.²⁸ Не дуго по упокојењу проте Алексе, дана 4. маја 1991. године, мошти Светог Владике Николаја донесене су у заветни спомен храм Светог Саве на Врачару, у којем је служио архијерејску Литургију Патријарх српски Павле (Стојчевић) уз саслужење архијереја Српске Православне Цркве. Истог дана поподне, испред владикиних моштију у храму одржана је академија, на којој је громовитим гласом беседио протојереј-ставрофор Младомир Тодоровић, ректор Карловачке богословије, син проте Алексе Тодоровића.²⁹

* * *

Литература | Literature

Андрејашевић, Немања. „Периодика и издаваштво Српске православне цркве у Минхену од 1945. до 1980. године (I)“. *Књижевна историја: часопис за науку о књижевности*, година 54, бр. 176 (2022): 339–360. <https://doi.org/10.18485/kis.2022.54.176.17>.

Андрејић, Зоран. „‘Свечаник’ или каријатиде српске духовности у дијаспори“. У *Пегесет година Српске православне црквене оштинине у Минхену 1946–1996 = Fünfzig Jahre der Serbisch-Orthodoxen Kirche in München 1946–1996*.

²⁸ Мошти Светог Владике Николаја пренете су из Америке у Србију 1991. године.

²⁹ Протојереј-ставрофор Младомир А. Тодоровић (1928–2017), професор Богословија у Призрену, Београду и Сремским Карловцима, ректор Богословије Светог Арсенија Сремца 1977–1993. г.

- hodoxen Kirchengemeinde in München 1946–1996: [сѿоменица]*, ур. Владимир Коњикушић, 85–89. Минхен: Српска православна црквена општина / München: Serbisch-Orthodoxe Kirchengemeinde, 1997.
- Вуковић, Епископ Сава. „Епархије и епископи 1920–1970“. У *Српска Православна Црква 1920–1970: сѿоменица о 50-ѿодинишњици васѿосѿављања Српске Паѿријаршије*, ур. Митрополит дабробосански Владислав и др., 487–539. Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, 1971.
- Вуковић, Епископ шумадијски Сава. *Српски јерарси: од деветѿої до двадесетѿої века*. Београд: Евро — Подгорица: Унирекс — Крагујевац: Каленић, 1996.
- „Жичка епархија“. *Гласник: службени орѿан Српске Православне Паѿријаршије*, год. XVI, бр. 26–27 (1935): 475.
- „Испит Зрелости у Богословије Св. Саве“. *Гласник: службени листѿ Српске Православне Паѿријаршије*, год. V, бр. 11 (1924): 173.
- Коњикушић, Владимир, ур. *Педесетѿ ѿгодина Српске ѿравославне црквене оѿишѿине у Минхену 1946–1996 = Fünfzig Jahre der Serbisch-Orthodoxen Kirchengemeinde in München 1946–1996: [сѿоменица]*. Минхен: Српска православна црквена општина / München: Serbisch-Orthodoxe Kirchengemeinde, 1997.
- „Летопис Црквене општине у Минхену“. У *Педесетѿ ѿгодина Српске ѿравославне црквене оѿишѿине у Минхену 1946–1996 = Fünfzig Jahre der Serbisch-Orthodoxen Kirchengemeinde in München 1946–1996: [сѿоменица]*, ур. Владимир Коњикушић, 229–251. Минхен: Српска православна црквена општина / München: Serbisch-Orthodoxe Kirchengemeinde, 1997.
- Младеновић, Синђел Јован. „† Игуман Иринеј Васиљевић из манастира Свете Тројице у Овчару“. *Православље: новине Српске Паѿријаршије*, год. XIX, бр. 431 (1985): 15.
- Роглић, Мирољуб, и Слободан Обрадовић, прир. О, *ѿроклетѿе српске ѿрсѿенлије и ѿѿрилићи. Конкордатѿ са Ваѿишканом и Крваве листѿије 1937. ѿгодине*, Библиотека Сведочења, књ. 1. Горњи Милановац: Ик Лио, 2014.
- Слијепчевић, Ђоко. „Алекса Тодоровић, протојереј“. У *Педесетѿ ѿгодина Српске ѿравославне црквене оѿишѿине у Минхену*

- 1946–1996 = *Fünzig Jahre der Serbisch-Orthodoxen Kirchengemeinde in München 1946–1996: [сїоменица]*, ур. Владимир Коњикушић, 22–24. Минхен: Српска православна црквена општина / München: Serbisch-Orthodoxe Kirchengemeinde, 1997.
- „Службени део“. *Преїлед: ѱолуслужбени орїан свешїенсїва Еїархије жичке*, год. VII, бр. 3 (1925): 34.
- „Службени део“. *Преїлед: ѱолуслужбени орїан свешїенсїва Еїархије жичке*, год. VIII, бр. 7 и 8 (1926): 178.
- „Службени део“. *Преїлед: ѱолуслужбени орїан свешїенсїва Еїархије жичке*, год. XI, бр. 6 (1929): 138.
- „Службени део“. *Преїлед: ѱолуслужбени орїан свешїенсїва Еїархије жичке*, год. XVII, бр. 11–12 (1935): 298.
- Српска Православна Црква Минхен. „Хронологија Црквене Општине“. <https://spcmuenchen.de/crkvena-opstina/> (посећено 1. новембра 2022. године).
- Тодоровић, Алекса. „Сијаћеш нам ти у тами данашњице (Посмртно слово протојереја-ставрофора Алексе Тодоровић, једног од најближих сарадника Светог Николаја Српског и уредника библиотеке „Свечаник“ из Минхена, изговорено 27. марта 1956. године на сахрани Светог Владике у манастиру Светог Саве у Либертвилу у Америци)“. У *О, ѱроклеїе срїске ѱрсїенлије и ћуїрилићи. Конкордаї са Ваїиканом и Крваве лиїије 1937. ѱодине*, Библиотека Сведочења, књ. 1, прир. Мирољуб Роглић и Слободан Обрадовић, 133–142. Горњи Милановац: Ик Лио, 2014.
- Тодоровић, Алекса. „Сијаћеш нам ти у тами данашњице“. *Двери срїске: часоїис за националну кулїуру и друшїивена ѱиїања*, година VII, број 32 (4/2006: „Зашто је оклеветан Свети Николај Српски) (Оци 2006).
- [Трифуновић, Еп. Лаврентије, ур.]. *Сїоменица Заїагноевроїске еїархије: 1969–1984*. [Б. м. : б. и., 1984].
- Ћилерцић, Добривоје. *Речи и беседе: о сїоїодинињици рођења ѱроїојереја сїаврофора Добривоја Ћилерцића (4. аїрил 1920. — 4. аїрил 2020. ѱодине)*. 2. издање. Врњци: Интерклима-графика — Диселдорф: Епархија диселдорфска и немачка, 2020.

* * *